

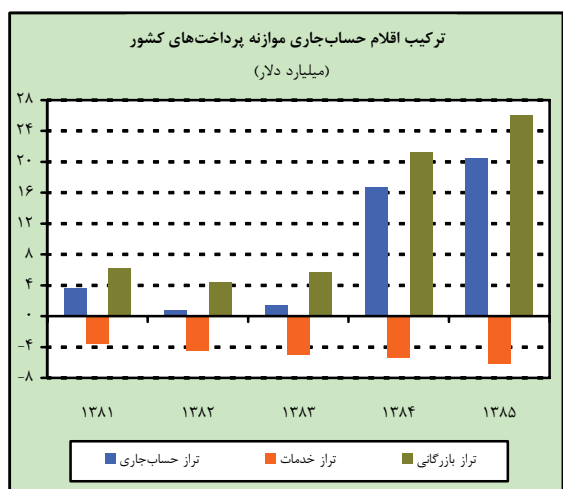
فصل یازدهم

وضعیت بخش خارجی اقتصاد

۱۱-۱- تحولات موازنه پرداختها

تداوم روند رو به رشد بهای جهانی نفت خام به همراه پیگیری اهداف برنامه چهارم توسعه در خصوص تسهیل تجارت خارجی و آزادسازی مبادلات ارزی، عوامل اصلی شکل‌دهنده تحولات تراز پرداخت‌های خارجی کشور در سال ۱۳۸۵ بودند. افزایش هم‌زمان قیمت و میزان صادرات نفت و گاز سبب شد عواید ارزی کشور از بابت صادرات این بخش (مشمول بر نفت خام، فرآورده‌های نفتی، میعانات گازی و گاز طبیعی) با نرخ رشد ۱۵/۲ درصدی به ۶۲۰۱۱ میلیون دلار بالغ گردد که بالاترین عملکرد این سرفصل تاکنون بوده است.

تداوم ارائه تسهیلات ارزی و ریالی به صادرکنندگان کالاها و خدمات، معافیت کامل از پرداخت مالیات و عوارض، اعطای یارانه‌ها و مشوق‌های صادراتی به همراه وجود ثبات نسبی در بازار ارز موجب شد صادرات غیر نفتی کشور^(۱) با نرخ رشد ۳۳/۲ درصدی از ۱۰۵۴۶ میلیون دلار در سال ۱۳۸۴ به ۱۴۰۴۴ میلیون دلار در سال ۱۳۸۵ افزایش یابد. جهش قابل توجه در قیمت و مقدار صادراتی محصولات شیمیایی و پتروشیمی، مصالح ساختمانی و فلزات همراه با تداوم روند رو به افزایش صادرات وسایل نقلیه و قطعات یدکی و کلوخه‌های کانی فلزی بیشترین نقش را در دستاورد مذکور داشتند.

شکاف نرخ تورم داخلی نسبت به تورم شرکای اصلی تجاری

و نیز عدم تعدیل متناسب نرخ ارز در سال ۱۳۸۵ موجب تداوم روند افزایشی واردات در این سال شد. میزان واردات کشور با نرخ رشدی معادل ۱۶/۱ درصد از ۴۳۰۸۵ میلیون دلار در سال ۱۳۸۴ به ۵۰۰۲۰ میلیون دلار در سال ۱۳۸۵ افزایش یافت. براساس طبقه‌بندی بین‌المللی کالا و در میان سرفصل‌های اصلی واردات گمرکی، رشد ۸۱ درصدی واردات مواد غذایی و حیوانات زنده با سهم اندک ۷/۸ درصدی از کل واردات و تداوم افزایش واردات ماشین‌آلات و لوازم حمل و نقل با سهم غالب ۳۶ درصدی از کل مخارج وارداتی، از مهم‌ترین عوامل

تحول در روند واردات کالا بوده است. برآیند تحولات یاد شده مازاد ۲۶۰۳۵ میلیون دلاری تراز بازرگانی را برای کشور رقم زد.

۱- شامل صادرات گمرکی کالا، صادرات برق، شناورها، نفتکش‌های قراضه و برآورد صادرات از مجاری غیر رسمی می‌باشد.

موازنه پرداخت‌ها			(میلیون دلار)
۱۳۸۵	۱۳۸۴	۱۳۸۳	
۲۰۴۰۲	۱۶۶۳۷	۱۴۴۲	تراز حساب جاری
-۴۳۸۳	-۱۸۴	۷۳۸۸	خالص حساب سرمایه
-۴۶۳۴	-۱۸۷۹	-۱۳۱۲	اشتباهات آماری
۱۱۳۸۴	۱۴۵۷۴	۷۵۱۸	موازنه کل (تغییر در ذخایر خارجی) (۱)

۱- اختلاف در سرجمع‌ها و اجزا ناشی از گردکردن ارقام است.

دریافت‌ها و پرداخت‌های حساب خدمات به گونه‌ای بود که کسری حساب مذکور در سال ۱۳۸۵ نیز روندی فزاینده پیمود. در بخش صادرات خدمات، اقلام کرایه حمل و بیمه و گردشگری (شامل مسافرت و خدمات مسافری) به ترتیب با ۲۴۷۵ و ۱۷۶۰ میلیون دلار درآمد ارزی، حدود ۴۹/۵ درصد از فعالیت‌های بخش را به خود اختصاص دادند. واردات خدمات مذکور و هزینه تامین مالی خارجی در کشور به ترتیب با ۷۵۸۱/۴ و ۱۴۴۳ میلیون دلار حدود ۶۱/۴ درصد از پرداخت‌های ارزی این فصل را تشکیل دادند. بدین ترتیب کسری ۶۱۴۶ میلیون دلاری حساب خدمات در سال ۱۳۸۵ و رشد ۱۴/۳ درصدی عدم تراز حساب مذکور نسبت به سال گذشته، نشان‌دهنده تداوم واردات خدمات (به صورت خالص) به کشور است.

در این سال خالص حساب انتقالات مازادی معادل ۵۱۳ میلیون دلار داشت که عمدتاً از انتقال درآمد ایرانیان مقیم خارج از کشور ناشی شده است. با لحاظ تحولات صورت گرفته در هریک از سرفصل‌های مذکور، تراز حساب جاری سال ۱۳۸۵ به میزان ۲۰۴۰۲ میلیون دلار مازاد داشت که در مقایسه با رقم مشابه سال قبل (۱۶۶۳۷ میلیون دلار) از رشدی برابر با ۲۲/۶ درصد برخوردار بود.

بدین ترتیب، مجموع مبادلات خارجی بخش کالا و خدمات کشور در سال ۱۳۸۵ به گونه‌ای بود که تراز حساب جاری به مازاد قابل توجهی دست یافت. اگرچه این دستاورد به لحاظ عملکرد اقتصاد کلان کشور بسیار ارزشمند تلقی می‌شود، لیکن رقم مذکور بیش از هر عاملی مبتنی بر شرایط مساعد بازار جهانی نفت خام است. همچنان که بر میزان کسری تراز حساب جاری غیر نفتی نیز در سال ۱۳۸۵ افزوده شد. اگر از درآمدهای ارزی حاصل از استخراج نفت و گاز صرف نظر کنیم، تراز حساب جاری (غیر نفتی) در سال مورد بررسی با ۴۱۶۰۹ میلیون دلار کسری مواجه بود که ۱۱/۹ درصد بیشتر از مقدار کسری متغیر مذکور در دوره قبل است. این در حالی است که درآمدهای بخش نفت و گاز در سال ۱۳۸۵ حدود ۱۵/۲ درصد رشد داشت. با توجه به تاثیرپذیری بالای صادرات غیر نفتی از وضعیت مساعد بازار جهانی نفت خام و نظر به سهم مسلط اقلام شیمیایی و پتروشیمی در سبد صادرات ارزی، می‌توان ادعا نمود که بر میزان اتکای اقتصاد ملی به صادرات نفت و گاز در سال‌های اخیر افزوده شده است.

در سال ۱۳۸۵، در نتیجه کسری قابل توجه حساب کوتاه‌مدت به میزان ۴۴۱۸ میلیون دلار، حساب سرمایه موازنه پرداخت‌ها با ۴۳۸۳ میلیون دلار کسری مواجه شد. در این سال، معادل ۲۳۳۳ میلیون دلار صرف بازپرداخت تعهدات قراردادهای بیع متقابل شد و ۲۱۸۶ میلیون دلار تعهد جدید نیز از محل این قراردادها ایجاد شد. در این سال رقم سایر در حساب بلندمدت به میزان ۲۱۶ میلیون دلار مازاد داشت که به جذب سرمایه‌گذاری‌های مستقیم خارجی مربوط می‌شد.

کسری حساب سرمایه کوتاه‌مدت در سال ۱۳۸۵ ناشی از کسری حساب کوتاه‌مدت دولتی (۳۱ میلیون دلار) و کسری حساب بانک‌ها و سایر (۴۳۸۷ میلیون دلار) بود. حساب مبادلات تهاتری بانک‌ها در سال ۱۳۸۵ به طور خالص بدهکار بود. کسری مذکور به افزایش در دارایی‌های خارجی بانک‌ها افزوده شد و در قالب حساب سرمایه تراز پرداخت‌ها به صورت کسری حساب کوتاه‌مدت دولتی ثبت گردید. افزایش دارایی‌های خارجی بانک‌ها (در مجموع مبادلات ارزی)، اعطای اعتبار تجاری صادراتی و کاهش مانده اعتبارات اسنادی وارداتی (در نتیجه فزونی بازپرداخت بر افزایش تعهدات جدید) کسری حساب بانک‌ها و سایر را رقم زد. در سال ۱۳۸۵، موازنه کل پرداخت‌ها ۱۱۳۸۴ میلیون دلار افزایش یافت.

۱۱-۱-۱- حساب جاری

تراز حساب جاری اقتصاد کشور در سال ۱۳۸۵ به علت رشد بالای قیمت جهانی نفت و فرآورده‌های نفتی و همچنین افزایش چشمگیر صادرات غیر نفتی با مازاد بی‌سابقه ۲۰۴۰۲ میلیون دلاری مواجه شد. رشد نسبتاً بالای واردات و کسری حساب خدمات موجب شد افزایش بی‌سابقه درآمدهای ارزی کشور انعکاس متناسبی در وضعیت حساب جاری و ذخایر خارجی بر جای نگذارد.

تراز حساب جاری اقتصاد کشور

(میلیون دلار)

درصد تغییر	سال					
	۱۳۸۵	۱۳۸۴	۱۳۸۵	۱۳۸۴	۱۳۸۳	
۲۲/۶	☐	۲۰۴۰۲	۱۶۶۳۷	۱۴۴۲	۸۱۶	تراز حساب جاری
۱۱/۹	۶/۶	-۴۱۶۰۹	-۳۷۱۸۳	-۳۴۸۷۳	-۲۶۵۳۹	تراز حساب جاری غیر نفتی

تجارت غیر نفتی گمرکی به عنوان بخش اصلی حساب کالایی اهمیت زیادی برای تحلیل‌گران اقتصادی دارد. تحولات این حوزه انعکاسی از وضعیت اقتصاد داخلی، به ویژه تغییر میزان رقابت‌پذیری تولیدات کشور است. تغییر ترکیب جغرافیایی مبادی و مقاصد محموله‌های تجاری، ترکیب صادرات و واردات براساس نوع مصرف و نظایر آن می‌تواند به درک بهتر روند مبادلات مرئی اقتصاد کشور کمک کند.

۱۱-۱-۱-۱- عملکرد بازرگانی خارجی

سیاست‌های ارزی و تجاری سال‌های گذشته در راستای مقررات‌زدایی و تشویق و تسهیل مبادلات خارجی در سال ۱۳۸۵ نیز دنبال شد. برآیند تحولات اقتصادی و رشد و توسعه طبیعی اقتصاد کشور توأم با شرایط مساعد بازار جهانی اغلب کالاهای صادراتی کشور موجب شد روند رو به رشد تجارت خارجی در سال ۱۳۸۵ نیز تداوم یابد. در همین راستا ارزش صادرات گمرکی کشور رکوردی نزدیک به ۱۳ میلیارد دلار را پشت سر نهاد و واردات نیز در حدود ۴۲ میلیارد دلار به ثبت رسید. بدین ترتیب بخش غیر نفتی کشور قادر به تامین مالی ۳۱/۲ درصد نیازهای وارداتی کشور^(۱) بوده است.

بر این اساس، صادرات غیر نفتی گمرکی در سال ۱۳۸۵ به ۱۲۹۹۷ میلیون دلار بالغ گردید که نسبت به سال گذشته از رشدی معادل ۲۴/۱ درصد برخوردار بود. وزن کالاهای صادر شده در این مدت معادل ۲۷۷۶۶ هزار تن بود که نسبت به رقم مشابه سال قبل ۱۱/۱ درصد رشد نشان می‌دهد. ارزش هر تن کالای صادراتی در سال ۱۳۸۵ به دلیل رشد محدودتر وزن محموله‌ها نسبت به ارزش آنها با ۱۱/۷ درصد افزایش نسبت به سال قبل به حدود ۴۶۸ دلار رسید.

در سال مورد بررسی، ارزش سیف واردات گمرکی با ۶/۳ درصد افزایش از ۳۹۲۴۸ میلیون دلار به ۴۱۷۲۳ میلیون دلار رسید. در همین مدت، وزن کالاهای وارداتی به ۴۳۴۹۲ هزار تن رسید که نسبت به رقم مشابه سال قبل ۲۲/۶ درصد رشد داشت. رشد محدودتر ارزش کالاهای وارداتی در مقایسه با وزن آنها سبب شد تا ارزش هر تن کالای وارداتی با ۱۳/۳ درصد کاهش از ۱۱۰۷ دلار در سال ۱۳۸۴ به ۹۵۹ دلار در سال ۱۳۸۵ برسد.

۱- این محاسبات تنها دربرگیرنده مبادلات کالایی و گمرکی است.

بازرگانی خارجی (بدون نفت، گاز و برق)

سهام (درصد)		درصد تغییر		سال				
۱۳۸۵	۱۳۸۴	۱۳۸۵	۱۳۸۴	۱۳۸۵	۱۳۸۴	۱۳۸۳	۱۳۸۲	
۷۶/۲	۷۸/۹	۶/۳	۱۰/۹	۴۱۷۲۳	۳۹۲۴۸	۳۵۳۸۹	۲۶۵۹۸	ارزش (میلیون دلار)
۲۳/۸	۲۱/۱	۲۴/۱	۵۳/۰	۱۲۹۹۷	۱۰۴۷۴	۶۸۴۷	۵۹۷۲	۱- واردات
		-۰/۲	۰/۸	-۲۸۷۲۶	-۲۸۷۷۴	-۲۸۵۴۲	-۲۰۶۲۶	۲- صادرات
۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۱۰/۱	۱۷/۷	۵۴۷۲۰	۴۹۷۲۲	۴۲۲۳۶	۳۲۵۷۰	کسری (۱-۲)
								جمع کل (۱+۲)
۶۱/۰	۵۸/۷	۲۲/۶	۳/۰	۴۳۴۹۲	۳۵۴۶۶	۳۴۴۴۸	۳۰۱۰۶	وزن (هزار تن)
۳۹/۰	۴۱/۳	۱۱/۱	۳۸/۲	۲۷۷۶۶	۲۴۹۸۳	۱۸۰۷۷	۱۵۴۶۷	۱- واردات
۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۱۷/۹	۱۵/۱	۷۱۲۵۸	۶۰۴۴۹	۵۲۵۲۵	۴۵۵۷۳	۲- صادرات
								جمع کل (۱+۲)

ماخذ: آمار بازرگانی خارجی کشور

واردات گمرکی کالا

در سال ۱۳۸۵، حدود ۴۳۴۹۲ هزار تن کالا به ارزش ۴۱۷۲۳ میلیون دلار از مبادی گمرکی وارد کشور شد. این در حالی است که در سال گذشته ۳۵۴۶۶ هزار تن کالا به ارزش ۳۹۲۴۸ میلیون دلار وارد کشور شده بود. بنابراین در سال مورد بررسی، واردات کشور از نظر وزن و ارزش به ترتیب ۲۲/۶ و ۶/۳ درصد رشد داشت.

بررسی ترکیب کالاهای وارداتی^(۱) در سال ۱۳۸۵ نشان‌دهنده آن است که ارزش کالاهای مصرفی با ۳۳/۹ درصد رشد بالاترین افزایش را در میان سایر گروه‌های کالایی به خود اختصاص داده است. رشد بالای واردات این گروه کالایی زمینه افزایش سهم آن از واردات گمرکی را نیز فراهم آورد، به طوری که سهم مزبور از ۱۱/۷ درصد در سال ۱۳۸۴ به ۱۴/۸ درصد در سال مورد بررسی افزایش یافت. روند اخیر حاکی از علامت‌دهی نرخ ارز و تاثیرگذاری آن بر ترکیب واردات است. افزایش واردات کالاهای مصرفی را می‌توان نشان‌دهنده حساسیت بالای واردات اقلام مذکور نسبت به تقویت پول داخلی (کاهش دامنه رقابت‌پذیری تولیدات مصرفی داخلی) برحسب ارقام واقعی دانست.

در این سال روند افزایشی رشد واردات کالاهای مصرفی با رشد منفی واردات کالاهای سرمایه‌ای همراه بود^(۲). سهم این گروه کالاها در کل واردات کشور از ۲۳/۵ درصد در سال ۱۳۸۴ به ۱۹/۷ درصد در سال ۱۳۸۵ کاهش یافت. در این میان واردات مواد اولیه و کالاهای واسطه‌ای همچنان بیشترین سهم از واردات را به خود اختصاص داد. سهم واردات این گروه کالایی در سال ۱۳۸۵ معادل ۶۵/۵ درصد بود که نسبت به رقم مشابه سال قبل (۶۴/۸ درصد) تغییر عمده‌ای نداشت. در عین حال، ارزش واردات این گروه از کالاها نسبت به سال ۱۳۸۴ معادل ۷/۵ درصد رشد داشت.

ترکیب واردات گمرکی براساس نوع مصرف

(میلیون دلار)

سهام (درصد)		درصد تغییر		سال			
۱۳۸۵	۱۳۸۴	۱۳۸۵	۱۳۸۴	۱۳۸۵	۱۳۸۴	۱۳۸۳	
۶۵/۵	۶۴/۸	۷/۵	۷/۱	۲۷۳۳۴	۲۵۴۲۳	۲۳۷۳۳	مواد اولیه و کالاهای واسطه‌ای
۱۹/۷	۲۳/۵	-۱۰/۸	۱۳/۶	۸۲۲۶	۹۲۲۱	۸۱۲۰	کالاهای سرمایه‌ای
۱۴/۸	۱۱/۷	۳۳/۹	۳۰/۲	۶۱۶۳	۴۶۰۳	۳۵۳۶	کالاهای مصرفی
۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۶/۳	۱۰/۹	۴۱۷۲۳	۳۹۲۴۸	۳۵۳۸۹	جمع کل

۱- شایان ذکر است که معیار طبقه‌بندی کالاهای تجاری برحسب سه گروه عمده (مواد اولیه و کالاهای واسطه‌ای، کالاهای سرمایه‌ای و کالاهای مصرفی) تغییر کرده است. پیش از این تفکیک کالاها براساس دستورالعمل‌های داخلی تهیه شده در بانک مرکزی صورت می‌گرفت. به منظور انطباق با روش‌های بین‌المللی، استاندارد سازمان ملل متحد با عنوان «طبقه‌بندی وسیع اقتصادی» یا Broad Economic Classification برای اولین بار در مورد آمار تفصیلی عملکرد سال ۱۳۸۴ کشور اجرا شد و سری زمانی سازگار با آن تهیه گردید. باید توجه داشت که استاندارد متعارف بین‌المللی مذکور حسب شرایط بازارهای کشور اندکی تعدیل شده است.

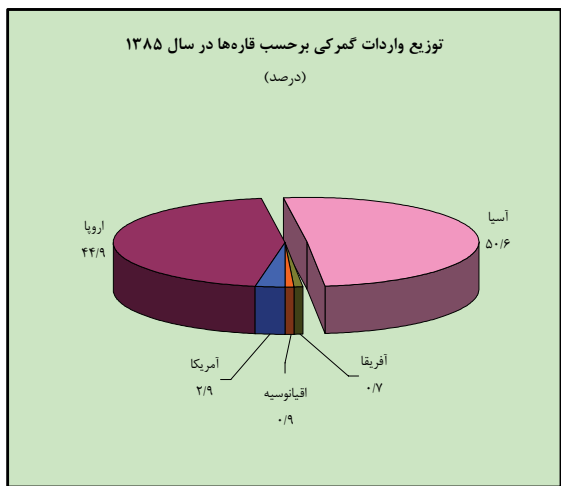
۲- در استفاده تحلیلی از ارقام مذکور باید توجه داشت که شیوه ارزش‌گذاری گمرک ایران در خصوص اقلام وارداتی مستعمل یا تولید شده در سال‌های قبل در سال ۱۳۸۵ تغییر یافت؛ به گونه‌ای که قیمت پایه مورد استفاده گمرکات از قیمت زمان تولید به بهای واقعی روز با توجه به میزان استهلاک تقلیل یافت (موضوع بخشنامه شماره ۱۵۱۸/۱۸۱/۲۰۲/۳۴۹۷/۲۷۶/۲۷۶ گمرک ایران).

ترکیب واردات گمرکی برحسب طبقه‌بندی بین‌المللی کالاها نشان می‌دهد واردات ماشین‌آلات و لوازم حمل و نقل با اختصاص ۳۶/۰ درصد از واردات سال ۱۳۸۵، همانند سال‌های گذشته بالاترین سهم را در میان گروه‌های کالایی به خود اختصاص داد. در عین حال، ارزش واردات این گروه کالایی از ۱۷۲۱۷ میلیون دلار در سال ۱۳۸۴ با ۱۲/۸ درصد کاهش به ۱۵۰۱۷ میلیون دلار در سال ۱۳۸۵ رسید. ماشین‌آلات غیر الکتریکی با ۷۹۲۳ میلیون دلار ارزش، عمده‌ترین سرفصل این گروه بوده است. واردات مواد غذایی و حیوانات زنده از ۱۷۹۱ میلیون دلار در سال ۱۳۸۴ به ۳۲۴۳ میلیون دلار در سال ۱۳۸۵ افزایش یافت و از بالاترین رشد (۸۱/۰ درصد) در میان گروه‌های تشکیل‌دهنده برخوردار بود. واردات گروه مواد خام غیر خوراکی به استثنای مواد نفتی و سوختی که در سال ۱۳۸۴ با نرخ معادل ۱۳/۷ درصد کاهش یافته بود در سال ۱۳۸۵، افزایش ۲۱/۹ درصدی را تجربه نمود. در میان اقلام این گروه بیشترین افزایش مربوط به واردات لیاف نساجی (۵۲/۳ درصد) بود.

واردات گمرکی کشور براساس طبقه‌بندی بین‌المللی کالا

(میلیون دلار)

سهم (درصد)	درصد تغییر		سال				
	۱۳۸۵	۱۳۸۴	۱۳۸۵	۱۳۸۴	۱۳۸۳		
۳۶/۰	۴۳/۹	-۱۲/۸	۸/۸	۱۵۰۱۷	۱۷۲۱۷	۱۵۸۲۵	ماشین‌آلات و لوازم حمل و نقل و کالاهای طبقه‌بندی شده برحسب ماده به کار رفته
۲۱/۳	۲۱/۱	۷/۴	۱۵/۱	۸۸۷۶	۸۲۶۶	۷۱۸۲	مواد معدنی، سوخت و مواد روغنی
۱۲/۸	۱۰/۷	۲۷/۶	۳۷/۹	۵۳۵۶	۴۱۹۸	۳۰۴۴	مواد شیمیایی
۱۱/۶	۱۰/۷	۱۵/۷	-۰/۴	۴۸۵۰	۴۱۹۱	۴۲۰۸	سایر
۱۸/۳	۱۳/۶	۴۱/۸	۴/۸	۷۶۲۴	۵۳۷۶	۵۱۳۰	
۱۰۰	۱۰۰/۰	۶/۳	۱۰/۹	۴۱۷۲۳	۳۹۲۴۸	۳۵۳۸۹	جمع کل

توزیع جغرافیایی^(۱) واردات گمرکی نشان می‌دهد که پنج

کشور امارات متحده عربی، آلمان، چین، سوئیس و فرانسه در مجموع با سهمی معادل ۵۲ درصد از کل واردات گمرکی، مهم‌ترین تامین‌کنندگان کالاهای وارداتی کشور در سال مورد بررسی بوده‌اند. در این سال بیشترین رشد کشوری ارزش واردات به واردات از کشورهای عربستان سعودی (۱۴۵/۲ درصد)، استرالیا (۹۴/۹ درصد)، ترکمنستان (۸۷/۴ درصد) و سوئیس (۷۹/۸ درصد) اختصاص داشت که به ترتیب در رتبه‌های هفدهم، بیست و چهارم، بیست و سوم و چهارم از جدول توزیع واردات گمرکی برحسب کشورها قرار دارند. بیشترین کاهش واردات نیز از کشورهای اکراین، سوئد و روسیه بوده

است که به ترتیب به میزان ۷۰/۹، ۴۳/۸ و ۳۳/۸ درصد رشد منفی نشان می‌دهند.

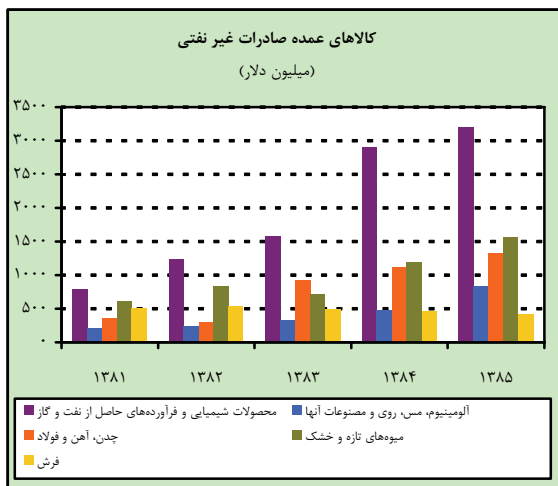
همان‌طور که در جدول توزیع واردات گمرکی برحسب قاره‌ها در بخش جداول آماری نشان داده شده است، قاره آسیا نخستین مبدأ وارداتی کشور در سال ۱۳۸۵ بوده است. این قاره با تامین ۲۱۰۹۸ میلیون دلار از واردات گمرکی کشور، بیشترین سهم (۵۰/۶ درصد) را در میان سایر قاره‌های جهان داشت. پس از آن قاره اروپا با سهمی معادل ۴۴/۹ درصد (۱۸۷۳۸ میلیون دلار)، رتبه دوم تامین واردات کشور را به خود اختصاص داد. بنابراین در سال مورد بررسی، سهم واردات از قاره اروپا معادل ۵/۵ واحد درصد به نفع قاره آسیا

۱- در استفاده از تحلیل مقایسه‌ای مذکور به دو دلیل باید احتیاط ورزید. نخست آنکه قاعده مبدأ در ثبت آمار توسط گمرکات به دقت رعایت نمی‌شود. به طور مشخص، امارات متحده عربی که همواره نخستین شریک تجاری کشور قلمداد می‌شود، واسطه صدور مجدد کالا به ایران است. نکته دوم آنکه رتبه‌بندی کشورها و قاره‌ها براساس آمار گمرک ایران صورت گرفته و حاوی آمار مبادلات غیر گمرکی نیست.

کاهش داشت که این جایگزینی در سهم دو قاره اروپا و آسیا را می‌توان به روند فزاینده تسلط شرق آسیا بر بازارهای جهانی نسبت داد. مقایسه ارقام مربوط به سال ۱۳۸۴ با ارقام سال ۱۳۸۵ نشان می‌دهد که به رغم چرخش مبدأ اصلی واردات کشور از اروپا به آسیا، این دو قاره همچنان منابع اصلی تامین کالاهای وارداتی کشور بوده‌اند.

بررسی توزیع واردات گمرکی برحسب گروه کشورها نشان می‌دهد که علی‌رغم کاهش ۷/۷ درصدی واردات از کشورهای عضو اتحادیه اروپا در سال ۱۳۸۵، این گروه کشوری همچنان اصلی‌ترین منبع تامین کالاهای وارداتی کشور بوده است. کشورهای عضو اتحادیه اروپا تامین ۱۴۵۳۴ میلیون دلار از واردات گمرکی سال ۱۳۸۵ را به خود اختصاص دادند که در مجموع ۳۴/۸ درصد از کل واردات گمرکی کشور را تشکیل داده است. پس از آن کشورهای عضو اسکاپ با ارسال ۱۰۶۵۹ میلیون دلار (۲۵/۵ درصد) از واردات گمرکی کشور در سال ۱۳۸۵ در رتبه دوم قرار دارند.

صادرات غیر نفتی

در سال ۱۳۸۵، حدود ۲۷۷۶۶ هزار تن کالا به ارزش ۱۲۹۹۷ میلیون دلار از مجاری گمرکی به خارج از کشور صادر شد که نسبت به سال قبل از نظر وزن ۱۱/۱ درصد و از لحاظ ارزش ۲۴/۱ درصد افزایش داشت. بدین ترتیب، ارزش هر تن کالای صادراتی کشور در این سال معادل ۴۶۸ دلار بود که نسبت به سال قبل از رشدی معادل ۱۱/۷ درصد برخوردار بود.

سهم عمده صادرات گمرکی کشور در سال ۱۳۸۵ همانند سال قبل به کالاهای صنعتی اختصاص داشت. سهم این گروه کالایی از کل صادرات گمرکی در سال ۱۳۸۵ معادل ۷۴/۴ درصد بود که نسبت

به رقم مشابه سال قبل (۷۴/۱ درصد) تغییر قابل ملاحظه‌ای نداشت. کل ارزش صادرات این گروه کالایی در سال ۱۳۸۵ معادل ۹۶۶۴ میلیون دلار بود. در این میان فرآورده‌های حاصل از نفت و گاز بالاترین سهم (۱۷/۲ درصد) را در میان سایر گروه‌های کالایی به خود اختصاص داد. افزایش قابل توجه قیمت جهانی اقلام عمده صادراتی گروه کالاهای مذکور همراه با رشد حجم صادرات (در نتیجه بهره‌برداری رسیدن برخی از واحدهای شیمیایی و پتروشیمی) مهم‌ترین دلیل روند رو به صعود صادرات این کالاها در سال‌های اخیر بوده است.

شایان ذکر است که ارتقای سهم صادرات صنعتی یکی از مهم‌ترین اهداف و راهبردهای اقتصادی کشور است. لیکن پایداری رشد ایجاد شده مستلزم آن است که ترکیب سید صادرات صنعتی کشور به تدریج به سوی اقلام پردازش شده و حاوی ارزش افزوده بیشتر تغییر کند. پیش‌بینی شرایط بازارهای جهانی اقلام مذکور در بلندمدت و برنامه‌ریزی برای تنوع‌بخشی به بازارهای هدف صادراتی می‌تواند به تثبیت درآمدهای صادراتی این بخش کمک نماید.

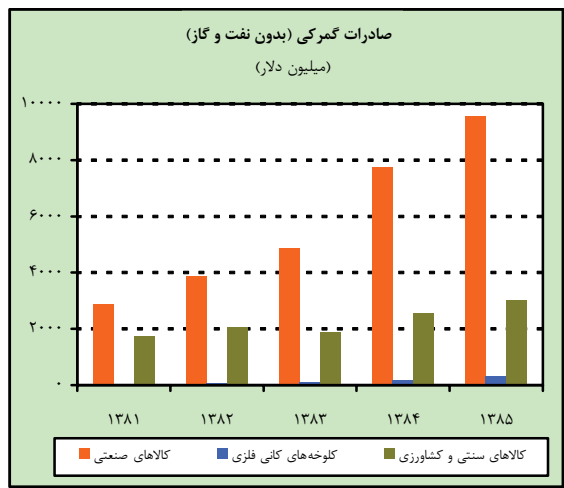
سهم کالاهای سنتی و کشاورزی در صادرات گمرکی سال ۱۳۸۵ معادل ۲۳/۲ درصد بود که در مقایسه با رقم مشابه سال قبل (۲۴/۳ درصد) اندکی کاهش یافت. کل ارزش صادرات این گروه کالایی در سال ۱۳۸۵ معادل ۳۰۱۲ میلیون دلار بود. در میان کالاهای این گروه، بیشترین سهم صادرات گمرکی به میوه‌های تازه و خشک (۱۵/۰ درصد) اختصاص داشت. در میان زیرگروه‌های اصلی کالاهای سنتی و کشاورزی، بیشترین رشد صادرات گمرکی مربوط به سبزیجات و نباتات به میزان ۸۵/۱ درصد بود. در مقابل، صادرات میوه‌های تازه و خشک در

سال ۱۳۸۵ معادل ۳۱/۱ درصد رشد داشت که به دلیل سهم بالا، نقش زیادی در افزایش ۴۶۷ میلیون دلاری صادرات این گروه کالایی داشت. کلوخه‌های کانی فلزی نیز با کسب ۳۲۱ میلیون دلار درآمد ارزی، کمترین سهم (۲/۵ درصد) از صادرات گمرکی کشور در سال ۱۳۸۵ را به خود اختصاص داد. علی‌رغم افزایش عواید ارزی حاصل از صادرات این سه گروه عمده کالایی، درصد تغییرات صادرات دو گروه کالاهای سنتی و کشاورزی و کالاهای صنعتی در سال ۱۳۸۵ در مقایسه با سال ۱۳۸۴ کاهش یافت. لیکن صادرات کلوخه‌های کانی فلزی در سال ۱۳۸۵ با افزایش نرخ رشد همراه بود که در عین حال بیشترین رشد (۸۸/۹ درصد) را در میان سایر گروه‌های رقیب دارا بود. دلیل رشد مذکور رشد بالای قیمت جهانی فلزات و در نتیجه رشد قیمت کلوخه‌های فلزی بود. سهم پایین این گروه کالایی از صادرات گمرکی کشور در سال ۱۳۸۵ (۲/۵ درصد) باعث شد تا رشد قابل توجه ارزش صادرات این گروه، قابلیت ارزآوری بالایی را برای این حوزه از اقتصاد ملی ایجاد نماید.

صادرات کالاهای صنعتی از ۷۷۶۰ میلیون دلار در سال ۱۳۸۴ به ۹۶۶۴ میلیون دلار در سال مورد بررسی افزایش یافت و از رشدی معادل ۲۴/۵ درصد برخوردار شد. این گروه حدود ۷۴/۴ درصد از ارزش صادرات غیر نفتی را تشکیل می‌دهد. براساس ترکیب اقلام تشکیل‌دهنده این گروه کالایی، عامل اصلی توسعه صادرات اقلام صنعتی در سال‌های اخیر، رشد صادرات فرآورده‌های حاصل از نفت و گاز و گروه‌های فلزات و پلاستیک بوده است.

در میان زیرگروه‌های اصلی کالاهای صنعتی بیشترین رشد صادرات به مواد پلاستیکی و اشیای ساخته شده از این مواد (۹۴/۵ درصد) و آلومینیوم، مس، روی و مصنوعات آنها (۷۴/۲ درصد) اختصاص داشت. در این میان بیشترین کاهش نیز مربوط به گروه

محصولات شیمیایی (۸۲ میلیون دلار) بود که معادل ۱۰/۷ درصد کاهش داشت. این کاهش عمدتاً مربوط به کاهش ۱۱۹ میلیون دلاری صادرات هیدروکربورهای حلقوی بود.

توزیع جغرافیایی صادرات غیر نفتی گمرکی کشور در سال ۱۳۸۵ نشان می‌دهد که پنج کشور عراق، امارات متحده عربی، چین، هندوستان و ژاپن در مجموع ۶۰۷۴/۰ میلیون دلار کالا از ایران وارد نموده و با جذب ۴۶/۷ درصد از مجموع صادرات گمرکی، نخستین شرکای تجاری کشور در زمینه صادرات بوده‌اند. در میان کشورهای واردکننده کالا از ایران، بالاترین رشد صادرات کشور مربوط به ویتنام (۳۵۰/۴ درصد) و بیشترین کاهش مربوط به کویت (۳۸/۵ درصد) بود.

توزیع قاره‌ای صادرات گمرکی کشور نشان‌دهنده حفظ جایگاه کشورهای آسیایی در میان بازارهای عمده صادراتی ایران است. گروه کشورهای مذکور، مقصد ۷۶/۶ درصد از محموله‌های صادراتی ایران در سال ۱۳۸۵ بوده است. رقم مزبور نسبت به سهم ۷۹/۷ درصدی سال ۱۳۸۴ اندکی کاهش نشان می‌دهد. رشد صادرات گمرکی ایران به این کشورها در سال ۱۳۸۵ معادل ۱۹/۳ درصد بود که در مقایسه با رشد مشابه در سال قبل (۶۷/۵ درصد) به میزان زیادی کاهش داشته است. علی‌رغم کند شدن رشد صادرات به قاره آسیا در سال ۱۳۸۵، گرایش حاکم بر بازارهای هدف صادرات غیر نفتی کشور به سمت این قاره معطوف بوده است. پس از آن کشورهای اروپایی با جذب ۱۸/۹ درصد از صادرات غیر نفتی کشور رتبه دوم را به خود اختصاص دادند. حجم صادرات غیر نفتی کشور به قاره اروپا در سال مذکور معادل ۳۷/۳ درصد رشد داشت که در مقایسه با رقم مشابه سال قبل (۱۸/۰ درصد) افزایش داشته است.

توزیع جغرافیایی صادرات کالاهای غیر نفتی برحسب گروه کشورها نشان می‌دهد کشورهای عضو اسکاپ با جذب ۴۰/۶ درصد از صادرات غیر نفتی گمرکی در سال ۱۳۸۵ همچنان بزرگ‌ترین بازار صادراتی کشور بودند. به رغم رشد ۳۲/۹ درصدی صادرات غیر نفتی به کشورهای عضو اتحادیه اروپا، سهم این کشورها در صادرات غیر نفتی سال ۱۳۸۵ کشور از ۱۳/۱ درصد فراتر نرفت. ارزش صادرات کشور به کشورهای عضو اتحادیه پایاپای آسیایی در سال ۱۳۸۵ معادل ۸/۹ درصد رشد داشت که در مقایسه با رقم مشابه سال قبل (۷۰/۷ درصد) به میزان زیادی کاهش نشان می‌دهد. میزان صادرات گمرکی به کشورهای عضو اتحادیه پایاپای آسیایی در سال ۱۳۸۵ معادل ۱۱۷۹ میلیون دلار بود.

رابطه مبادله بازرگانی

تغییر میزان رقابت‌پذیری بخش خارجی هر اقتصاد را می‌توان در نحوه رفتار رابطه مبادله آن با جهان خارج مشاهده نمود. یکی از روش‌های شناخته شده و معتبر برای سنجش رابطه مبادله، محاسبه نسبت قیمت واحد کالاهای صادراتی به قیمت واحد کالاهای وارداتی است. نتیجه محاسبه نشان می‌دهد اقتصاد مورد بحث از مجموع مبادلات کالایی خود تا چه حد منتفع شده است.

براساس آمارهای بین‌المللی، رابطه مبادله اغلب کشورهای صنعتی از روندی نسبتاً باثبات و پایدار در طول زمان (حتی در مقاطع اوج‌گیری قیمت جهانی نفت) برخوردار است. متغیر مذکور برای اقتصادهای در حال توسعه متناسب با شدت وابستگی کشورها به واردات انرژی و تحول قیمت جهانی آن تغییر می‌کند.

نتیجه محاسبه رابطه مبادله بازرگانی (بدون نفت، گاز و برق) ایران در جدول زیر ارائه شده است. رابطه مبادله کشور در سال ۱۳۸۵، به دلیل کاهش ارزش واحد کالاهای وارداتی از یک سو و افزایش ارزش واحد کالاهای صادراتی از سوی دیگر از ۰/۳۷۹ به ۰/۴۸۸ افزایش یافت که بهبودی معادل ۲۸/۸ درصد را نشان می‌دهد. اما در تفسیر رابطه مبادله بایستی جانب احتیاط را رعایت کرد؛ بهبود این شاخص در سال مذکور لزوماً به معنای تغییر تجارت خارجی به سود کشور نمی‌باشد. در واقع کاهش ارزش واحد کالاهای وارداتی که از رشد بیشتر وزن محموله‌های وارداتی در مقایسه با ارزش آنها حاصل شده، به عوامل مختلفی از جمله تغییر در نحوه ارزش‌گذاری کالاهای مستعمل وارداتی، تغییر در تکنولوژی کالاهای وارداتی، حرکت به سمت واردات از مبادی ارزان‌تر (مانند کشور چین) و نیز افزایش قیمت جهانی بهای کالاهای مشتق از نفت (که سهم قابل توجهی در صادرات غیر نفتی کشور دارند) منتسب است. به همین دلیل، افزایش رابطه مبادله بازرگانی در سال ۱۳۸۵ را نمی‌توان صرفاً به عنوان رقابت‌پذیری بیشتر کالاهای صادراتی کشور در مقایسه با کالاهای وارداتی تفسیر نمود.

رابطه مبادله بازرگانی (بدون نفت، گاز و برق)

(دلار/تن)

درصد تغییر	سال			
	۱۳۸۵	۱۳۸۴	۱۳۸۳	۱۳۸۲
۱۳۸۵	۱۳۸۴	۱۳۸۳	۱۳۸۲	۱۳۸۱
۱۱/۷	۱۰/۷	۴۶۸/۱	۴۱۹/۲	۳۷۸/۸
-۱۳/۳	۷/۷	۹۵۹/۳	۱۱۰۶/۶	۱۰۲۷/۳
۲۸/۸	۲/۷	۰/۴۸۸	۰/۳۷۹	۰/۳۶۹

ماخذ: آمار بازرگانی خارجی کشور

۱۱-۲- تحولات حساب سرمایه

در میان سرفصل‌های تشکیل‌دهنده حساب سرمایه و مالی اقتصاد ایران، تجزیه و تحلیل روند تعهدات خارجی و چگونگی استفاده از منابع مالی از اهمیت خاصی برخوردار است. در مجموع، فعل و انفعالات تجاری کشور در سال مورد بررسی سبب شد تا جمع تعهدات خارجی کشور اندکی افزایش یابد، از سهم بدهی‌های خارجی (تعهدات بالفعل) کاسته شده و کاهش محدودی در دیون کوتاه‌مدت خارجی روی دهد.

۱۱-۱-۲-۱- استفاده از منابع خارجی و تعهدات ارزی

وضعیت تعهدات خارجی کشور (میلیون دلار)	سال		درصد تغییر
	۱۳۸۵	۱۳۸۴	
تعهدات بالقوه	۱۷۵۸۹	۲۱۸۲۵	۲۴/۱
تعهدات بالفعل	۲۴۲۶۴	۲۳۵۱۴	-۳/۱
بدهی‌های کوتاه‌مدت	۱۰۶۸۶	۹۱۰۰	-۱۴/۸
بدهی‌های بلندمدت	۱۳۵۷۸	۱۴۴۱۴	۶/۲
فاینانس‌های خودگردان	۴۵۰۱	۴۸۱۰	۶/۹
فاینانس	۴۲۵۸	۴۷۴۸	۱۱/۵
وام‌های مستقیم خارج از شبکه بانکی	۲۲۴۳	۲۰۳۵	-۹/۳
کل تعهدات خارجی	۴۱۸۵۳	۴۵۳۳۸	۸/۳

مجموع تعهدات ارزی کشور (تعهدات بالفعل و بالقوه) با ۸/۳ درصد رشد از ۴۱۸۵۳ میلیون دلار در پایان سال ۱۳۸۴ به ۴۵۳۳۸ میلیون دلار در پایان سال ۱۳۸۵ افزایش یافت. در این مدت ترکیب تعهدات بالقوه و بالفعل دست‌خوش تغییر بود؛ به طوری که سهم تعهدات بالقوه از ۴۲/۰ درصد در پایان سال ۱۳۸۴ به ۴۸/۱ درصد در پایان سال ۱۳۸۵ افزایش یافت.

سررسید بدهی‌های خارجی در پایان سال ۱۳۸۵

سررسید بدهی‌های خارجی در پایان سال ۱۳۸۵ (میلیون دلار)		مقطع				
		۱۳۸۶	۱۳۸۷	۱۳۸۸	۱۳۸۹	۱۳۹۰
		(پایان سال)				
		به بعد				
		مبلغ				
		۱۲۳۸۹	۲۸۳۱	۲۰۷۸	۱۷۴۸	۴۴۷۰

طی سال ۱۳۸۵، تعهدات بالفعل (بدهی‌های) خارجی کشور با ۳/۱ درصد تغییر از ۲۴۲۶۴ میلیون دلار به ۲۳۵۱۴ میلیون دلار کاهش یافت. کاهش ۷۵۰ میلیون دلاری بدهی‌های خارجی طی این سال عمدتاً به

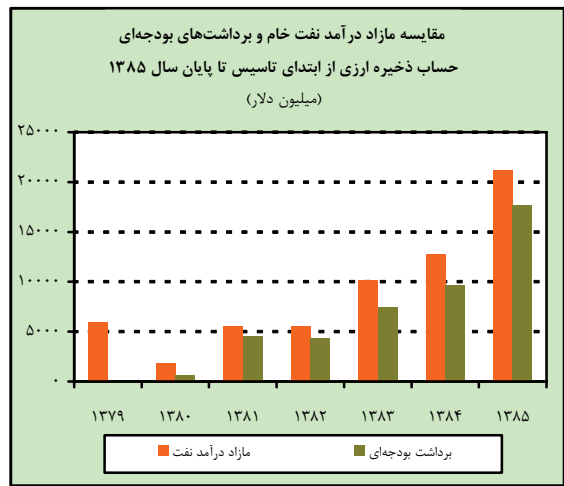
کاهش ۱۵۸۶ میلیون دلاری مانده بدهی‌های کوتاه‌مدت مربوط بود. افزایش نرخ‌های بهره بین‌المللی، سیاست محدود کردن بدهی‌های کوتاه‌مدت، افزایش منابع ارزی داخلی به دلیل افزایش درآمدهای نفتی کشور و تمایل بیشتر واردکنندگان به استفاده از منابع ارزی داخلی (در مقایسه با تامین مالی خارجی) از دلایل اصلی کاهش بدهی‌های خارجی در سال ۱۳۸۵ بود.

سهم دیون کوتاه‌مدت در مجموع بدهی‌های خارجی کشور برحسب سررسید اولیه از ۴۴/۰ درصد در پایان سال ۱۳۸۴ به ۳۸/۷ درصد در پایان سال ۱۳۸۵ کاهش یافت. کاهش سهم بدهی‌های کوتاه‌مدت در مجموع بدهی‌های خارجی کشور به معنی افزایش توان مدیریت بازپرداخت بدهی‌های خارجی کشور می‌باشد. در میان اقلام بدهی‌های میان‌مدت و بلندمدت، افزایش ۴۹۰ میلیون دلاری فاینانس و ۳۱۰ میلیون دلاری فاینانس‌های خودگردان بیشترین سهم را در تغییر میزان بدهی‌های میان‌مدت و بلندمدت داشت.

۱۱-۱-۳- تغییر در ذخایر بین‌المللی

علی‌رغم افزایش قابل توجه درآمدهای حاصل از صادرات نفت خام در سال ۱۳۸۵، موجودی نقدی حساب ذخیره ارزی به علت برداشت قابل توجه دولت و تخصیص منابع برای پروژه‌های بخش خصوصی با ۱۰/۶ درصد تغییر به ۹۵۵۵ میلیون دلار کاهش یافت.

۱۱-۱-۳-۱- وضعیت حساب ذخیره ارزی

تداوم قیمت‌های بالای نفت خام در سال ۱۳۸۵ زمینه افزایش منابع حساب ذخیره ارزی در این سال را فراهم آورد. کل واریزی به حساب ذخیره ارزی در سال ۱۳۸۵ معادل ۲۱۸۳۱ میلیون دلار بود که در مقایسه با واریزی به حساب در سال گذشته از رشدی معادل ۶۵/۵ درصد برخوردار بود. حدود ۹۷ درصد (۲۱۱۷۴ میلیون دلار) از واریزی به حساب در سال ۱۳۸۵ به مازاد درآمدهای نفتی اختصاص داشت. مابقی واریزی به حساب در این سال (۶۵۷ میلیون دلار)، مربوط به سود متعلق به موجودی حساب و بازدریافت تسهیلات اعطایی سال‌های قبل بود.

مصارف حساب ذخیره ارزی در سال ۱۳۸۵ معادل ۲۳۲۷۳ میلیون دلار بود که در مقایسه با رقم مشابه سال قبل رشدی در حدود ۹۴ درصد را تجربه نمود. بنابراین برای نخستین بار از زمان ایجاد این حساب، در سال ۱۳۸۵ مصارف حساب بر منابع آن پیشی گرفت. از این میان به ترتیب ۱۷۷۶۱ میلیون دلار (۷۶/۳ درصد) و ۵۵۱۲ میلیون دلار (۲۳/۷ درصد) از مصارف حساب به برداشت‌های بودجه‌ای و تسهیلات اعطایی اختصاص یافت. افزایش منابع واریزی به حساب از یک سو و کسری تراز عملیاتی بودجه دولت از سوی دیگر موجب شد تا دولت کسری منابع ریالی استحصال نشده خود را از محل حساب ذخیره ارزی تامین کند. علاوه بر این، عزم دولت مبنی بر سرعت بخشیدن به روند اعطای تسهیلات به بخش خصوصی از محل منابع حساب ذخیره ارزی و نیز کاهش مراحل اداری دریافت تسهیلات، زمینه افزایش ۱۳۸/۳ درصدی تسهیلات اعطایی حساب در این سال را فراهم آورد. خاطر نشان می‌سازد بخش غالب تسهیلات یاد شده مستلزم گشایش اعتبار اسنادی بوده و به همین دلیل، فاقد اثرات منفی بر رشد نقدینگی کشور می‌باشد.

مجموع تحولات مذکور سبب شد موجودی نقدی حساب ذخیره ارزی در پایان سال ۱۳۸۵ به ۹۵۵۵ میلیون دلار برسد که در مقایسه با موجودی نقدی حساب در پایان سال ۱۳۸۴ (۱۰۶۸۶ میلیون دلار) معادل ۱۰/۶ درصد کاهش داشت.

روند فزاینده رشد دارایی (که ماهیت تعهدی دارد) هم‌زمان با کاهش موجودی نقدی حساب، مؤید کاهش تاثیرگذاری این نهاد بر مصون‌سازی اقتصاد کشور از شوک‌های برونزا و ایفای کامل وظایف تثبیتی است. همچنین به رغم اهداف اولیه تشکیل حساب ذخیره ارزی، درجه اتکای بودجه عمومی کشور به درآمدهای نفتی به دلیل برداشت‌های مکرر از منابع حساب کاهش چندانی نیافته است. به طور کلی، افزایش برداشت از منابع حساب ذخیره ارزی برای تامین مالی بودجه و نیز اعطای تسهیلات، موجب تضعیف کارکرد این حساب در ایمن‌سازی اقتصاد کشور از نوسانات برونزای بازار جهانی نفت خام شده است.

وضعیت حساب ذخیره ارزی

(میلیون دلار)

درصد تغییر	سال			
	۱۳۸۵	▲۱۳۸۴	۱۳۸۳	
۶۵/۵	۲۱۸۳۱	۱۳۱۹۴	۱۰۴۸۴	منابع
۶۵/۳	۲۱۱۷۴	۱۲۸۰۶	۱۰۲۰۷	مازاد درآمد نفت
۹۴/۲	۲۳۲۷۳	۱۱۹۸۵	۹۴۵۰	مصارف
۸۳/۶	۱۷۷۶۱	۹۶۷۲	۷۵۱۳	برداشت‌های بودجه‌ای
۱۳۸/۳	۵۵۱۲	۲۳۱۳	۱۹۳۷	تسهیلات اعطایی
θ	۳۱۱	۰۰۰	۰۰۰	تعدیلات ناشی از برابری دلار و سایر ارزها
-۱۰/۶	۹۵۵۵	۱۰۶۸۶	۹۴۷۷	موجودی نقدی (پایان سال)

۱۱-۲- تحلیل وضعیت بخش خارجی اقتصاد

چنانچه وضعیت تراز پرداخت‌های کشور (میزان تغییر در ذخایر بین‌المللی) ملاک ارزیابی تحولات بخش خارجی قرار گیرد، اقتصاد ایران در سال ۱۳۸۵ عملکرد نسبتاً قابل قبولی داشت. افزوده شدن حدود ۱۱۳۸۴ میلیون دلار بر مجموع ذخایر خارجی کشور به رغم محدودیت‌های گوناگون و به‌کارگیری سیاست‌های ارزی و تجاری محتاطانه به خودی خود ارزشمند است، لیکن معیارهای دیگری نیز برای ارزیابی این حوزه وجود دارد.

نسبت تعهدات کوتاه‌مدت به کل تعهدات (که بیانگر میزان انعطاف‌پذیری اقتصاد در پرداخت بدهی‌ها است) از ۴۴/۰ درصد در سال ۱۳۸۴ به ۳۸/۷ درصد در پایان سال ۱۳۸۵ کاهش یافت. نرخ رشد برداشت‌های بودجه‌ای دولت از حساب ذخیره ارزی در سال ۱۳۸۵ (حدود

۸۳/۶ درصد) بیش از نرخ افزایش منابع حساب (۶۵/۵ درصد) بود. با وجود قیمت بالای نفت خام صادراتی کشور، حدود ۱۱۳۱ میلیون دلار از موجودی حساب ذخیره ارزی در سال ۱۳۸۵ کاسته شد.

۱۱-۳- سیاست‌های تجاری و ارزی

جهت‌گیری سیاست‌های تجاری سال ۱۳۸۵ بیشتر بر تشویق و حمایت از صادرات و تعمیق روابط بازرگانی و اقتصادی با دنیای خارج استوار بود که در این زمینه می‌توان به انعقاد موافقت‌نامه‌های تجارت منطقه‌ای اشاره نمود. در حوزه واردات نیز عمده سیاست‌های اتخاذ شده به شفافیت بیشتر فرایند واردات و کاهش سود بازرگانی بعضی کالاهای وارداتی به منظور تنظیم بازار داخلی مربوط بوده است. در عین حال، انگیزه تنظیم بازار داخلی سبب وضع عوارض بر صادرات بعضی کالاها شد که به نوعی تخطی از اصول برنامه چهارم در خصوص ممنوعیت وضع هرگونه عوارض بر صادرات کالاها می‌باشد. اهم سیاست‌های اتخاذ شده در حوزه ارزی نیز بر کاهش اثر محدودیت‌های اعمال شده در زمینه مبادلات دلاری کشور تمرکز داشته است.

۱۱-۳-۱- مقررات و سیاست‌های تجاری

لایحه موافقت‌نامه تجارت ترجیحی بین دولت جمهوری اسلامی ایران و دولت جمهوری اسلامی پاکستان و پروتکل اصلاحی برخی موارد آن^(۱) و نیز قانون موافقت‌نامه بازرگانی بین جمهوری اسلامی ایران و دولت‌های جمهوری شرقی اروگوئه و گرجستان به تصویب رسید^(۲). به منظور ارتقای تجارت با کشورهای آفریقایی، تسهیلاتی برای ایجاد چهار مرکز تجاری جمهوری اسلامی ایران در کشورهای آفریقایی، تهیه طرح جامع توسعه صادرات به کشورهای آفریقایی، اختصاص یارانه‌ای به میزان ده میلیارد ریال برای برگزاری بیست نمایشگاه اختصاصی جمهوری اسلامی ایران در سال ۱۳۸۵ و نیز لحاظ کردن تخفیف‌هایی در نرخ حمل و نقل دریایی کالاهای صادراتی جمهوری اسلامی ایران به مقصد کشورهای آفریقایی تصویب گردید^(۳).

به منظور روان‌سازی تجارت دوجانبه، ستاد عالی همکاری‌های مشترک ایران و عراق تشکیل شد^(۴). اهم اختیارات این ستاد شامل بررسی سود بازرگانی و ترجیحی، تعیین میزان جوایز صادراتی، تشخیص تاسیس شعب بانک‌ها و نیز پیشنهاد میزان منابع اعتباری مورد نیاز برای کمک به توسعه کشور عراق جهت درج در لوایح بودجه سنواتی می‌باشد.

وزارت امور اقتصادی و دارایی مجاز گردید نسبت به امضای موقت موافقت‌نامه تشویق و حمایت متقابل از سرمایه‌گذاری بین دولت جمهوری اسلامی ایران و برخی از طرف‌های تجاری^(۵) اقدام نماید^(۶). همچنین الحاق دولت ایران به کنوانسیون بین‌المللی هماهنگی کنترل‌های مرزی کالاها^(۷) و قانون الحاق به موافقت‌نامه چارچوب حمل و نقل عبوری (ترانزیت) اکو^(۸) به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید.

۱- بخشنامه‌های شماره ۲۴۷/۱۴۱۰۲۷ و ۲۴۶/۱۴۱۰۴۴ مورخ ۱۳۸۵/۹/۱۲ مجلس شورای اسلامی

۲- بخشنامه شماره ۴۲۵/۴۳۴۷۲ مجلس شورای اسلامی

۳- مصوبه شماره ۷۲۷۸۸/ت/۳۵۷۷۴ ک مورخ ۱۳۸۵/۶/۲۱ وزرای عضو شورای عالی صادرات غیر نفتی

۴- تصویب‌نامه شماره ۱۱۰۵۷۲/ت/۳۵۹۱۷ هـ مورخ ۱۳۸۵/۹/۷ هیئت وزیران

۵- شامل هریک از دولت‌های استونی، لاتویا، لیتوانی، لاوس، مالدیو، لیختن اشتاین، مونتو نگرو، اکوادور، برزیل، بولیوی، پاراگوئه، پرو، شیلی، کاستاریکا، کلمبیا، گواتمالا، نیکاراگوئه، سیرالئون، مصر، موریتانی و موزامبیک می‌باشد.

۶- تصویب‌نامه شماره ۹۲۲۷۲/ت/۳۶۰۹۳ هـ مورخ ۱۳۸۵/۸/۶ هیئت وزیران

۷- بخشنامه شماره ۲۷۹/۱۴۸۶۱۱ مورخ ۱۳۸۵/۹/۲۷ مجلس شورای اسلامی

۸- بخشنامه شماره ۶۷۵۴۹ مورخ ۱۳۸۵/۶/۲۱ مجلس شورای اسلامی

معافیت بیست درصدی حقوق گمرکی کالاهای وارداتی از طریق گمرکات آبادان، خرمشهر و چویبیده برای سال ۱۳۸۵ تمدید گردید^(۱). علاوه بر این، کالاهای وارد شده از طریق بندر امام خمینی (ره) مشمول ۱۰ درصد معافیت از پرداخت عوارض بازرگانی شدند^(۲). همچنین اخذ مجوز قبلی از بانک مرکزی برای ورود و صدور شمش طلا و نقره ملغی گردید. در مقابل، اخذ مجوز از اداره کل استاندارد و نیز موافقت بانک مرکزی برای ترخیص مصنوعات ساخته شده از فلزات گرانبها الزامی شد^(۳).

دستورالعمل اجرایی اخذ عوارض در مناطق آزاد اصلاح گردید. مطابق این اصلاحیه، عوارض کالای همراه مسافر از صفر تا ۱۵۰ هزار ریال حسب تشخیص هیئت مدیره سازمان هر منطقه تعیین می‌شود^(۴).

فهرست کالاهای غیر ضروری و غیر مجاز برای واردات اعلام گردید. این فهرست صرفاً برای تعیین جریمه کالاهای قاچاق (موضوع جزء ۳ بند (ه) تبصره ۷ قانون بودجه سال ۱۳۸۵ کل کشور) مصداق داشت^(۵). استفاده از تسهیلات تبصره ۱ ماده ۱۱ قانون مقررات صادرات و واردات (واردات در مقابل صادرات و واردات از بازارچه‌های مرزی) مستلزم کسب مجوزهای لازم از وزارت بازرگانی قبل از ورود کالا گردید^(۶). آیین‌نامه اجرایی قانون ساماندهی مبادلات مرزی- مصوب سال ۱۳۸۴- نیز به تصویب هیئت وزیران رسید^(۷).

به منظور تنظیم بازار داخلی، عوارض صادرات حبوبت به میزان ۳۰ درصد قیمت پایه صادراتی محصولات یاد شده تعیین گردید^(۸). علاوه بر این، صادرات مرغ و تخم‌مرغ به ترتیب مشمول پرداخت عوارض به میزان ۳۰ و ۶۰ درصد قیمت پایه صادراتی محصولات یاد شده بود^(۹). با استناد به بند (د) ماده ۳۳ قانون برنامه چهارم توسعه، عوارض صادرات آهن قراضه و ضایعات فلزی به هر شکل و نیز شمش آن به میزان ۳۰ درصد قیمت پایه صادراتی محصولات یاد شده تعیین شد^(۱۰).

به منظور تحقق درآمدهای پیش‌بینی شده در ردیف ۱۱۰۴۰۰ قسمت سوم قانون بودجه سال ۱۳۸۵، کلیه معافیت‌ها و تخفیف‌های گمرکی به استثنای موارد ذکر شده در قانون اصلاح بند (ی) تبصره ۱ قانون بودجه لغو گردید^(۱۱).

وزیران عضو شورای عالی توسعه صادرات غیر نفتی با استناد به اصل ۱۳۸ قانون اساسی و با رعایت مصوبه شماره ۲۲۹۸۲/ت/۲۷۸۳۸ هـ مورخ ۱۳۸۴/۵/۱۱، سیاست‌های حمایتی و تشویقی وزارت بازرگانی از صادرات غیر نفتی در سال ۱۳۸۵ را تصویب نمودند^(۱۲). این حمایت‌ها شامل مواردی همچون تامین بخشی از هزینه‌های بازاریابی بنگاه‌ها، صندوق‌های غیر دولتی و تشکلهای صادراتی، پوشش بخشی از هزینه‌های حمل و نقل، بسته‌بندی و بیمه برخی از کالاهای صادراتی، تامین قسمتی از هزینه‌های ایجاد زیرساخت‌های صادراتی نظیر پایانه‌ها و اسکله‌های صادراتی و نیز کمک به توسعه صادرات خدمات فنی و مهندسی بوده است.

- ۱- مصوبه شماره ۱۶۷۶۹۶/ت/۳۶۹۲۵ هـ مورخ ۱۳۸۵/۱۲/۱۵ هیئت وزیران
- ۲- مصوبه شماره ۱۶۷۶۳۱/ت/۵۸۸ هـ مورخ ۱۳۸۵/۱۲/۱۵ هیئت وزیران
- ۳- بخشنامه شماره ۱۵۴۸۶/ت/۳۹۷۳/۱۷۰/۷۹۰/۱۵۴۸۶ مورخ ۱۳۸۵/۱/۲۶ دفتر واردات گمرک جمهوری اسلامی ایران
- ۴- مصوبه شماره ۱۱۳۶۷/ت/۳۳۶۴۵ مورخ ۱۳۸۵/۲/۱۰ وزیران عضو شورای عالی مناطق آزاد تجاری-صنعتی
- ۵- مصوبه ۱۸۰۰۵/ت/۳۴۹۲۶ هـ مورخ ۱۳۸۵/۲/۲۵ هیئت وزیران
- ۶- بخشنامه شماره ۱۶۵۶/ت/۱۶۵۶۶۵ مورخ ۱۳۸۵/۴/۱۴ گمرک جمهوری اسلامی ایران
- ۷- مصوبه شماره ۳۴۵۷۶/ت/۳۴۵۷۶ هـ مورخ ۱۳۸۵/۶/۴ هیئت وزیران
- ۸- مصوبه شماره ۸۲۸۰۷/ت/۳۶۰۱۳ هـ مورخ ۱۳۸۵/۷/۱۵ هیئت وزیران
- ۹- تصویب‌نامه شماره ۱۰۹۳۸۴/ت/۳۶۳۴۱ ک مورخ ۱۳۸۵/۹/۶ وزرای عضو شورای عالی توسعه صادرات غیر نفتی
- ۱۰- مصوبه شماره ۱۲۳۳۸۴/ت/۳۶۴۹۱ هـ مورخ ۱۳۸۵/۱۰/۹ هیئت وزیران
- ۱۱- بخشنامه شماره ۵۵۱/ت/۶۹۶۶۱ مورخ ۱۳۸۵/۴/۳۱ مجلس شورای اسلامی
- ۱۲- مصوبه شماره ۷۲۷۷۹۰/ت/۳۵۷۷۴ ک مورخ ۱۳۸۵/۶/۲۱ وزیران عضو شورای عالی توسعه صادرات غیر نفتی

دستورالعمل پرداخت جوایز صادراتی سال ۱۳۸۵ تصویب گردید^(۱). اهم نکات دستورالعمل مذکور شامل موارد زیر بود:

- پرداخت جایزه نقدی تا سقف ۳ درصد ارزش صادرات، به تناسب ارزش افزوده و مزیت رقابتی (سهولت و صعوبت دسترسی به

بازار هدف)؛

- پرداخت جایزه نقدی صادرات محصولات نساجی و چرم (حداکثر ۵ درصد)، خدمات فنی و مهندسی و نرم‌افزار (حداکثر

۸ درصد)، محصولات و خدمات فرهنگی- هنری (به میزان ۳ درصد) و نیز محصولات و خدمات سینمایی و سمعی و بصری (به

میزان ۱۰ درصد)؛

- پرداخت جایزه صادراتی به دفاتر خدمات مسافرتی به میزان ۲۰ دلار برای ورود هر جهانگرد از قاره اروپا، آمریکا و کشورهای

جنوب شرقی آسیا و ۱۰ دلار برای جهانگردان سایر مناطق؛

- بهره‌مندی صادرات فرش دستباف و صنایع دستی تا سقف ۵ درصد ارزش صادرات آن به صورت مستقیم و غیر مستقیم از

جوایز صادراتی؛ و

- اعطای مجوز به شرکت کشتیرانی جمهوری اسلامی و شرکت‌های تابعه مبنی بر تخفیف در نرخ حمل کالاهای صادراتی کشور

به مقاصدی که ایجاد خط کشتیرانی توجیه اقتصادی ندارد، در مجموع به میزان ۲۰۰ میلیارد ریال و از محل سود سهم دولت طی سال

مالی ۱۳۸۵.

وزارت بازرگانی موظف گردید تا از محل منابع بودجه جوایز و مشوق‌های صادراتی سازمان توسعه تجارت، نسبت به تخصیص

اعتبار طرح‌های مربوط به توسعه و تقویت توانمندی‌های صادراتی استان‌ها اقدام نماید. اعتبار مذکور شامل کمک به احداث، توسعه و

تجهیز محل دائمی نمایشگاه‌های بین‌المللی، پایانه‌های تخصصی صادراتی و پرداخت یارانه‌های صادراتی به کالاها تعیین شد^(۲). همچنین

معادل ۳ میلیارد دلار از محل تبصره ۲ قانون بودجه سال ۱۳۸۵ به ایجاد خطوط اعتباری صادرات کالا و خدمات فنی و مهندسی و

پروژه‌های سرمایه‌گذاری خارج کشور و با رعایت اولویت بخش خصوصی اختصاص یافت^(۳).

۱۱-۳-۲- مقررات و سیاست‌های ارزی

بخشنامه ارائه پروفرم و اوراق ثبت سفارش وزارت بازرگانی به اسعار غیر دلاری برای گشایش اعتبار اسنادی و همچنین شرایط

تغییر نوع ارز اعتبار اسنادی از دلار آمریکا به سایر ارزهای قابل تسعیر از سوی بانک مرکزی ابلاغ گردید^(۴). همچنین مقرر گردید بانک

مرکزی نسبت به تبدیل ارز مندرج در کلیه مصوبات قبلی و آتی شورای اقتصاد از دلار به سایر ارزهای مورد عمل خود، با رعایت نرخ

برابری دلار با ارز مورد نظر (نرخ تسعیر روز) اقدام نماید^(۵).

۱- تصویب‌نامه شماره ۱۱۷۸۲۸/ت/۳۶۲۲۱ ک مورخ ۱۳۸۵/۱۰/۲۴ وزیران شورای عالی توسعه صادرات غیر نفتی

۲- مصوبه شماره ۱۱۶۰۳۷/ت/۳۵۹۷۴ هـ مورخ ۱۳۸۵/۱۱/۱۸ هیئت وزیران

۳- تصویب‌نامه شماره ۷۲۷۸۲/ت/۳۵۷۷۴ ک مورخ ۱۳۸۵/۶/۲۱ وزیران شورای عالی توسعه صادرات غیر نفتی

۴- بخشنامه شماره ۶۰/۱۰۹۱ مورخ ۱۳۸۵/۳/۲۸ اداره سیاستها و مقررات ارزی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران

۵- مصوبه شماره ۲۰۹/۱۵۸۵۲۸ مورخ ۱۳۸۵/۹/۲۲ شورای اقتصاد

تغییر نوع ارز اعتبار اسنادی از دلار آمریکا به سایر ارزهای قابل تبدیل در صورت انجام مراحل اصلاح ثبت سفارش در وزارت بازرگانی بر مبنای پروفرم ارائه شده جدید بلامانع شد^(۱). بر این اساس، استفاده از ارزهای یورو، پوند انگلستان، فرانک سوئیس، ین ژاپن، دلار استرالیا، دلار کانادا، کرون دانمارک و کرون سوئد در پرداخت‌های مربوط به اعتبارات اسنادی در حال گشایش یا گشایش شده از محل حساب ارزی مورد تاکید قرار گرفت. در ادامه، این شرایط به بروات اسنادی نیز تسری یافت^(۲).

به منظور تنوع‌بخشی به مبادلات خارجی بر مبنای ریال و نیز حفظ جایگاه پول ملی در نظام اقتصاد بین‌الملل، واردات کالا از کشورهای همسایه در قالب گشایش اعتبار اسنادی به ریال ایران مجاز گردید. علاوه بر این، تعیین سررسید اعتبار اسنادی با درخواست واردکننده با توجه به اعتبار مشتری حداکثر تا ۱۸ ماه پس از گشایش اعتبار اسنادی بلامانع اعلام شد^(۳).

۱- بخشنامه شماره ۶۰/۱۳۸۲ مورخ ۱۳۸۵/۱۱/۲۱ اداره سیاستها و مقررات ارزی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران
۲- بخشنامه شماره ۶۰/۱۳۳۸ مورخ ۱۳۸۵/۸/۸ اداره سیاستها و مقررات ارزی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران
۳- بخشنامه شماره ۶۰/۱۰۳۵ مورخ ۱۳۸۵/۲/۱۶ اداره سیاستها و مقررات ارزی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران